

Kitap Tanıtımı/ Book Review

İran Suriye Bölgesel İttifakı ve Arap Baharı Sürecine Yansıması

Yusuf Korkmaz, İstanbul, Matbuat Yayın Grubu, ss. 208.

Değerlendiren: Furkan Halit Yolcu*

Burada değerlendirilen kitap Türkçe literatürde ayrı ayrı sıkça çalışılan iki Ortadoğu ülkesi arasındaki iş birliğini mercek altına almaktadır. Yazar kitabın önsözünde bu konunun neden seçildiğini ve kitabın temel hipotezini açıkça ortaya koyarak okuyucu için kitabın ileri kısımları için yerinde işaretler vermektedir. Tabii ki burada yazarın İran-Suriye ittifakını incelerken bu analizin sadece İslam devrimi sonrasına ait olduğunu da belirtmek gerekir. Bu bağlamda kitabın öne sürdüğü temel iddia Suriye ve İran'ın kurduğu bu ittifak Ortadoğu'da bölge ülkelerinin tamamını etkileyen bir hale geldiği ve küresel aktörlerin de bu ittifaka göre planlarını revize ettikleridir (s. VI). Ancak yazar buradaki ittifakı satır aralarından anlaşıldığı üzere daha çok bir tahakküm olarak nitelendirmektedir. Bunu da İran'ın oluşturulacak olan bir Şii jeopolitiği ile bölgede hâkim olma politikasına sahip olduğunu öne sürerek desteklemektedir. Buna ek olarak, yazarın önsözde iddia ettiği, İran'ın ve Suriye'nin dış politikasını etkileyen faktörlerin idealist ve realist perspektiflerle analiz edilerek belirlenmesi kitabın ilerleyen bölümlerine

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü, furkanyolcu@sakarya.edu.tr

gelindiğinde askıda kalmakta ve esas itibariyle faktörler bile net bir şekilde açıklanmamaktadır. Kitabın bölümlerinin içsel bütünlüğü ve kitabın omurgasını oluşturan kısımların özetlenerek incelenmesi gereksinimi bu detaylar düşünüldüğünde daha da ön plana çıkmaktadır.

Yazar kitabın *girişinde* İran ve Suriye'nin kitapta ele alınan döneme gelene kadar geçirdiği metamorfozları ele almaktadır. Ayrıca İran'da batı düşmanlığının Büyük İskender'in bölgeyi işgali ile başladığı gibi yerinde tespitlerde bulunmakta ve İngilizce İran literatüründen önemli isimler olan Ervand Abrahamian, Gene R. Garthwaite, Albert Hourani'nin görüşlerine de yer vererek okuyucu için kısa ve faydalı bir özet sunmaktadır. *Birinci bölümde*, başlık itibari ile okuyucu bilimsel anlamda kitabın kendi sınırlarını çizmesini, kullanılacak olan kavramların konu için operasyonalize (işlevsel hale getirilmesi, bağlama entegre edilmesi) edilmesini ve kitabın önsözünden hareketle uluslararası ilişkiler teorilerinden veya devlet teorilerinden beslenilmesi beklenirken bu bölüm farklı bir çizgide devam etmektedir. Devrim öncesi İran için dış politikayı etkileyen faktörler olarak toplumsal karakteristik ve siyasi kültür herhangi bir sağlama olmadan öne sürülürken devrim sonrasında bu durum devrimin sosyolojisi ve rejim ihracı kavramları ile sınırlandırılmış ve burada faktörlerin tamamının açıklanmamış olması bir yana işaret edilen faktörler bile tam olarak irdelenmemiştir. Bu durum Suriye için de farklı değildir. Zira Suriye dış politikasını etkileyen faktörlerden bahsedilmesi gereken bölümde büyükçe bir kısım İsrail'e ayrılmış ve Suriye dış politikası bölümünde Türkiye'den bir kez dahi bahsedilmemiştir. Bu bölüm kitabın devamında kullanılacak olan kavramlara dair özet bilgilerle devam etmektedir. Şiiliğe dair kısa bir kısmı müteakiben Nusayrîlik ile ilgili kısımda Nusayrîliğin 19. yüzyıl sonrasında Alevîlik olarak bilinmeye başladığı söylenerek ciddi bir maddi hata yapılmıştır (s. 32). Nitekim burada kullanılması gereken kavram Arap Alevîliğidir. Nusayrîlik ile Alevîlik arasında hem ideoloji [Arap Alevîleri/Nusayrîler daha sağ tandanslı iken Alevîler genel olarak Baasçı ve sol tandanslıdır] hem de dini ritüeller bakımından ciddi farklar bulunmaktadır. Bu tarz bir kullanım bu konuda bilgisi olmayan okuyucular için Alevîlik ve Nusayrîliğin arasında isimden başka bir fark olmadığı manasına gelecektir. Bu durum ise gerçekliği yansıtmamaktır. Bu bölüm Şiilik inancında türbelerin ne derece kutsandığını kısaca anlatan bölümde devam etmekte ve Suriye'nin kuruluşundan İran İslam Devrimine kadar olan gelişmeler özetle anlatılmaktadır. Kitabın bu bölümünde Cebel Âmil geleneğinden bahsedilmesi ise konudan bir sapma olarak nitelendirilmiştir (s. 58). Zira bu İran-Lübnan bazında anlatılması daha

yerinde olacak bir olgudur.

Yine bu bölümde İran-Suriye ittifakında iki tarafında Şii inancına mensub olması bir yanlış anlaşılma veya mit olarak değerlendirilmiştir (s. 69). Ancak burada bu ortaklığın ve ittifakın şekillenmesinde iki tarafın kültürel ve ideolojik olarak paylaştıkları en önemli olgulardan birisi olan Şiiiliğin bir nebze görmezden gelindiğini söylemek gerekmektedir. Zira yazarın kendisi dahi kitabın diğer kısımlarında İran'ın bir Şii jeopolitiği oluşturma temelinde oluşan dış politikalar takip ettiğinden bahsetmektedir (s. VI).

İkinci bölüm, İran Devriminden 11 Eylül 2001'deki saldırıya kadar olan süreyi özetlerken, Humeyni dönemine, İran ve Suriye'nin Fav operasyonundaki iş birliğini, İran-İrak savaşının etkilerini ve Humeyni sonrası dönemi de kısaca sunmaktadır. Üçüncü bölüm, 11 Eylül'ün Ortadoğu için milat niteliğinde olduğu gibi vahim bir yanlışlık ile başlamaktadır. Burada kullanılması gereken ifade bir dönüm noktası manasını verecek minvalde olmalıdır. Zira 2001 yılı Ortadoğu'da herhangi bir yeniden doğuşa tanıklık etmemiş aksine Ortadoğu'nun medeniyet, kültür, refah vb. bağlamlarda düşüşe geçtiği bir dönemin başlangıcıdır. Bu bölüm dönemin cumhurbaşkanlarının anlatıldığı kısımlar, Hizbullah'ın Lübnan'daki mücadelesi ve Irak'ın işgali ile devam etmektedir. *Dördüncü bölüm*, İttifak'ın Arap baharı sürecine yansımaları ele alırken 4.3. Direniş Ekseni Söylemi alt başlığı ile tamamen başka bir konuya geçmiş ve Arap Baharı her bölümün son kısmında birkaç cümle ile sınırlı kalmıştır. Bu durum bölümün içsel bütünlüğünü ve kitabın akışını da bozmuştur. *Sonuç*, kısmında yazar bu ittifakı adeta kutsamıştır ve bu ittifakın neden önemli olduğunun bilimsel sağlaması yapılması gerekirken sadece iddialı ifadelerle yer verilmiştir.

Kitabın muhtevasına dair kısa özetle birlikte kitaba dair genel değerlendirmeler bağlamında kitabın ekseriyetinde kullanılan üslubun ve yazım metodolojisinin üst düzeyde olmadığını söylemek gerekmektedir. Kitabın geneli düşünüldüğünde art arda gelen cümlelerin zaman kalıpları birbiriyle uymamakla birlikte bazı kelime seçimleri çok göze batmakta ve özellikle sonuç kısmında ve bazı bölümlerde akademik ve bilimsel yazımdan uzaklaşıldığı gözlemlenmektedir. Zira konu itibarıyla aslında Uluslararası İlişkiler disiplinine ait bu mevzu teorik olarak kitabın sadece sunuşunda yer alan bir cümle ile inceleneceği vaat edilmiş olsa da bu pratiğe yansımamıştır. Bu denli önemli bir konu Robert Jervis'in 1978'de yapmış olduğu çalışma olan "Güvenlik İkilemi İçinde İş Birliği", Güvenlik Çalışmaları disiplinine ait bir teori olan İttifak Teorisi, Defansif Realizm vb. yaklaşımlarla analiz

edilebilecekken yazar konuya teorik yaklaşma açısından zayıf kalmıştır.

Bazı bölümlerde kitabın ikili ilişkiler üzerine yazılmış olma özelliği kaybolurken konu İran ile Lübnan, Libya vb. ülkeler arasında yaşanan olaylara veya olgulara kaymıştır (s. 57,82,115). Bunlara bazı örnekler Cebel Âmil geleneği, Hariri Suikastı bölümleri örnek gösterilebilir. Yine kitapta göze çarpan başka bir durum ise bazı ifadelerin aynı şekilde kitabın muhtelif bölümlerinde tekrarlanmış olmasıdır. Buna gösterilecek örnek ise Ürdün kralının Şii hilali kavramını uluslararası ilişkiler literatürüne sokmadan önce Patrick Seale'in, Esed'in İran ile ittifak yoluyla "Camp David Dünyasını Çevreleme" politikası izlediğini söylemiştir ifadesi 45. ve 71. sayfalarda aynı şekilde tekrarlanmasıdır. Eserin bu anlamda tekrara düşmüş olması hipotezin yeterince ön plana çıkmamasına sebebiyet vermiştir. Zira eser belirli bir rota üzerine yazılmamış ya da düzenlenmemiş olduğundan bu tekrarlar da eklenince okuyucu için kitapta neden o bölümün okunduğunun anlaşılması zorlaşmaktadır.

Genel olarak eserin dili değerlendirildiğinde, akademik, bilimsel ve edebi bir dil kullanılmadığı görülmektedirken çalışmanın bazı bölümlerindeki ifadeler ise bir akademik eserde yer almaması gereken düzeydedir. Yapılan anlatım bozuklukları, yanlış kelime seçimleri ve paragrafların metodolojik bir akışa sahip olmayışı da kitabın okunmasını güçleştirmiştir.

Kitabın kaynak kullanımı incelendiğinde ise karşımıza olumlu bir tablo ortaya çıkmaktadır. Birinci derece kaynakların ve Farsça metinlerin kullanılmış olması kitabı okuyanlar için belirli yönlendirmeler yapabilmektedir. Ayrıca konuya dair daha derin araştırma yapmak isteyen akademisyenler için de bazı bölümlerde birinci derece kaynaklara yönlendirmeler bulunmaktadır. Ancak bazı kaynakların bir sayfada birçok kez kullanılmış olması okuyucuya kaynak çeşitliliğinin yeterli olmadığı izlenimi verebilmektedir. Genel bir değerlendirme ile bu iddianın Suriye mevzusunda yerinde olduğu söylenebilir ancak İran için yazarın eserin genelinde daha iyi bir hakimiyet kurduğu görünmektedir. Yazarın İran konusunda daha yetkin olduğu eserin geneline yansımıştır. Ancak bu durum bu denli önemli bir konuda yazılmış bir kitap için İran'ın daha çok bahsinin geçtiği ve bu iş birliğinin bir ittifaktan çok bir tahakküm olduğu izlenimini verebilmektedir.

Sonuç olarak Türkçe literatürde sadece bu konuya has bir başlıkla çıkan ilk kitap olma niteliği taşıyan bu kitap, birincil kaynaklardan katkı barındırması bakımından ön plana çıkarken üslup, bilimsellik, yanlışlanabilirlik, geçerlilik, metodoloji, teorik perspektif açısından ise zayıf kalan bir eser

olarak nitelendirilmiştir. Nitekim Ortadoğu denkleminin en önemli bileşenlerinden birisi olan İran ve Suriye ile kurduğu ittifakı ele alan bir eserin, uluslararası ilişkiler teorisinden beslenmesi, bilimsel metodolojik unsurlar kullanılarak yazılması, akademik bir üsluba sahip olması, yanlışlanabilir ifadeler kullanıp kesin ifadelerden kaçınması gerekmektedir. Bütün bu açılardan değerlendirildiğinde kitabın lisans düzeyinde üniversite öğrencilerin okuyabileceği ancak daha ileri ihtisas düzeylerinde bu eserin doyurucu ve bilgilendirici olmayacağını belirtmek gerekmektedir.